

me. Likovni i književno-likovni pokazni i dokazni materijal autor donosi iz filmova, filmskih reklama, razglednica, omota na romanima, iz medicinskih knjiga, karikatura, skica za balet, bakroreza, crteža, skulptura i fotografija.

Velik je broj interpretiranih tekstova iz romana, pisama i biografija između dva rata u Njemačkoj s podacima o tiraži knjiga i broju izdanja kao mjerilu njihova uspjeha kod publike. Takva istraživanja moguća su i zato što su autoru stajala na raspolaganju i odgovarajuća pomoćna istraživanja kao što je na primjer Richardova tablica njemačkih bestsellera od 1915. do 1940. godine.

Theweleit prati duhovne i književne tendencije odnosa i doživljavanja razlika u društvenom statusu spolova u 19. stoljeću, za njega je podjednako književna pojava i pjesma i pismo, djelovanje književnosti i potreba za književnošću bila je, naime, uvijek šira i dublja od književnoteorijskog priznavanja djelatne prisutnosti književnih tekstova. U sferi ljubavnih priča ukazuje se u Theweleitovoj lucidnoj interpretaciji odvijanje klasnog sukoba između ranog građanstva i plemstva: »... bodežom i bočicom otrova brinu se Lessing i Schiller da se tijela građanskih djevojaka ne konzumiraju. (...) Umjesto da se plemstvo ponizi, uzvisuje se građanska žena...« (str. 122/II).

U kontekstu zanimanja za sve oblike književnosti, i pisane i usmene, zanimljiv je Theweleitov primjer i komentari uz narodnu pjesmu iz sredine 17. stoljeća koja je postala uobičajena svatovska pjesma u istočnoj Pruskoj, a raširila se zatim po čitavoj Njemačkoj (vidi str. 217/II i str. 103/II). Zanimljivo je da je herderovsko poimanje narodne poezije latentno prisutno i u Theweleitovu shvaćanju narodne pjesme, naime, pojava da pjesma ponekad dolazi »odozgo« i širi se prema »dolje« pobuđuje Theweleita da tu činjenicu prihvati gotovo kao klasnu podvalu (bilješka na str. 103/II).

Karakteristično je za duhovnu dinamičnost Theweleitova istraživanja, i time bih završila ovaj osvrt, da i u svakodnevnom životu uočava djelatno i važeće književno ustrojstvo svijeta i ljudskih odnosa. U književnim tekstovima, naime, i oči su element u funkciji raspoznavanja rascijepljenog ženskog svijeta na čistu i opasnu polovicu, pa ovu istu funkciju Theweleit očitava i u svakodnevnim životnim odnosima:

»Kad se htio uvjeriti da ne lažem, otac bi tražio da mu pogledam u oči. Kad bih ne skrenuvši pogled, ponovio ono što sam rekao, vjerovao bi mi. Tako me naučio da lažem, dok mi je gledao u oči. To je dobro funkcioniralo. Kad već nije vjerovao u ono što je čuo, vjerovao je u ono što je vidio« (str. 128/III).

Divna Zečević

Marsel Mos, Sociologija i antropologija. Prevela sa francuskog Ana Moralić, Prosveta, Beograd 1982, I, 395 str.; II 362 str.

Marcel Mauss (1872—1950) bio je najbliži suradnik E. Durkheima i vodeća ličnost francuske sociologije i antropologije poslije Durkheimove smrti. Radove je objavljivao u časopisu **Anée Sociologique** koji je uređivao sa suradnicima (i koji još uvijek izlazi). Značajnije njegove studije su **O prirodi i funkciji žrtve** (1899), **O elementarnim oblicima klasifikacije** (1903), **Skica za opću teoriju magije** (1904), **Ogled o sezonskim varijacijama u eskimskim društvima** (1906), te **Ogled o daru** (1925) koji suvremena antropologija ocjenjuje kao remek-djelo, značajno za teoriju kulture kao simboličkog sistema.

Nedavno objavljeni prijevod Maussovih radova obuhvaća eseje u kojima se bavi vjerovanjima i kolektivnom psihologijom arhaičnih društava. Zajedničko je tim radovima traganje za sociološkom teori-

jom simbolizacije pomoću analize niza njezinih aspekata: npr. magije, ideje smrti, ličnosti, percepcije tijela i pokreta, te odnosa kolektivne svijesti i ekološke sredine.

U eseju o tjelesnim tehnikama Mauss je prvi upozorio na »antropologiju tjelesnog«, odnosno na to da su načini na koje se ljudi u različitim društvima služe svojim tijelom — kulturna činjenica. Ne postoji prirodan položaj tijela, nego je sve, u granicama fizički mogućeg, naučeno. Tijelo je čovjekovo prvo i najprirodnije tehničko i simboličko SREDSTVO, ali se razlikuje od drugih iz kulturnog repertoara jer čovjek najčešće nije svjestan kulturnog značenja fizičkih pokreta.

Mauss također jasno ocrtava podređenost psihičkih pojava socijalnim. Smatrao je da se društvo simbolički izražava pomoću svojih običaja i institucija. Taj simbolički sistem jedino može biti kolektivne prirode. Individualna normalna, svakodnevna ponašanja nikada nisu simbolična sama po sebi, ali ona su osnovni elementi od kojih se izgrađuju društveni simbolički sistemi. Obrnuto, ako poznamo cjelokupni simbolički kulturni sustav, možemo promatrati individualna ili grupna ponašanja kao njegove djelomične manifestacije.

S tim u vezi je kod Maussa posebno značajan pojam »totalne društvene pojave« (koji definira u **Ogledu o daru**, ali se podrazumijeva i u ranijim studijama). »Totalna pojava« je društvena činjenica koja integrira »nepovezane« aspekte svakodnevne: porodični, tehnički, ekonomski, pravni, religijski itd. Ne samo da ih povezuje, nego se na taj poveznici način, kao totalitet, vidi u individualnom iskustvu pojedinaca. »... jedina garancija da neka totalna pojava doista odgovara stvarnosti, a da nije samo proizvoljno gomilanje manje ili više verodostojnih detalja, jeste to da se pojava može zahvatiti u nekom konkretnom iskustvu: najprije u iskustvu nekog društva lokaliziranog u

prostoru i vremenu... ali i u iskustvu bilo kog pojedinca iz bilo kog od tih društava... u svakom tumačenju se moraju podudarati objektivnost istorijske ili komparativne analize i subjektivnost proživljenog iskustva«, komentira Lévi-Strauss u predgovoru knjige (str. 30—31).

Skica za opštu teoriju magije je centralna studija u prvoj knjizi zbirke i predstavlja autorovo nastojanje da zasnuje teoriju obreda i pojma svetog. S promatranja mehanizma obreda prelazi se na proučavanje sredine u kojoj se obredi vrše jer, prema Maussovu shvaćanju, samo u toj sredini mogu se naći razlozi za postojanje obrednih činova i magije. Magija je, naime, stanje u kojem izdvojeni pojedinac, »čarobnjak«, obrađuje društvene fenomene.

Osvrnuvši se na brojne etnografske opise magijskih radnji i na prethodne teoretičare magije (Fraser, Tylor i drugi), Mauss definira magiju kao stvar čitavog društva, a ne pojedinaca. Za razliku od institucionalizirane religije, ona nema organiziranog kulta, a obred je privatn, tajanstven, više okrenut svakodnevicu i na granici zabranjenog. Magiju, dakle, on ne definira po obliku i sadržaju obreda, nego po uvjetima i mjestu koje zauzima u društvenim navikama. Dijeli je, zatim, na osnovne elemente: vršioци obreda (»čarobnjak«), magijske predstave (ideje i vjerovanja) i magijski obredi (činovi), te ih analizira služeći se širokim komparacijama na temelju etnografskih opisa magijskih obreda iz Australije, Oceanije, Amerike i Afrike. U zaključku naglašava da je magija istodobno individualistički fenomen, srodan tehnicu i nauci jer je prenoše pojedinci (putem svojih »škola«), kao i društveni fenomen jer je stvar tradicije: ponavlja se u nju vjeruje grupa (društvo) i njezin je oblik sankcioniran javnim mnijenjem.

Spomenuti **Ogled o daru** smatra se najznačajnijim Maussovim radom. U njemu se razmjeni darova,

kao totalnoj društvenoj pojavi (religijskoj, pravnoj, moralnoj, ekonomskoj, emocionalnoj i estetskoj) pridaje značenje osnovnog principa koji povezuje društvo, neke vrste društvenog ugovora. Preciznom komparacijom pojave uzajamnog darivanja u nekoliko kulturnih područja (Polinezija, Melanezija, sjeverozapadna Amerika) te proučavanjem prava u starom Rimu, kod Hindusa i Starih Germana, Mauss nastoji odgovoriti na pitanje: koji je to princip po kojem primljeni poklon mora biti uzvraćen? Hrana, žene, djeca, dobra, amajlice, zemljište, rad, usluge, časti i položaji — sve to kruži između klanova i pojedinaца, ljudi i bogova, stvarajući neku »duhovnu materiju« koja društvo drži na okupu. Legenda novozelandskih Maora o **Hau**, duhu poklonjene stvari, inspirira ga da zaključi da su svim oblicima »totalnih prestacija« zajedničke tri razine neotuđenosti:

1. stapanje čovjeka (»duše«) i stvari, pri čemu vrijednost stvari proizlazi prvenstveno iz karaktera ljudskih odnosa, iz kruženja među ljudima. Stvar (proizvod) uvijek nosi u sebi djelić čovjeka, svog stvaraoča.

2. neekonomska ili ne nužno racionalna priroda razmjene: u »primitivnim« se društvima ne može razlikovati religijski, ekonomski i pravni motiv razmjene, a često ne postoji ni razlikovanje pojmova poput »kupiti«, »prodati«, ili »uzajmiti«. Od dara kao osnovnog, totalnog oblika razmjene razvili su se kasniji jednostavniji i specijalizirani oblici: trampa, novčana razmjena, kredit itd.

3. stapanje stvari (predmeta kulta, žrtvenih darova i sl.) s precima, duhovima ili bogovima koji su ih stvorili: kada se uzme u obzir Durkheimova i Maussova koncepcija religije kao kolektivne predodžbe vlastitog društva i njegovih ideala, ondâ ovaj vid stapanja dragocjenih dobara s mitskim stvoriteljima zapravo pokazuje općedruštveni karakter tih dobara, neku vrstu

konkretizacije kolektivnih ideala tog društva.

Za Maussa je darivanje povijesni fenomen: načelo razmjene-darivanja kao temeljno on sociološki i povijesno ograničava na društva koja su prevladala stadij totalne prestacije (klan klanu, porodica porodici), a koja još nisu razvila tržište i odnose individualnog ugovora. On, dakle, darivanje ne smatra odlikom univerzalne, ahistorijske ljudske prirode, no drži da su se kulturne institucije u našem društvu razvile iz institucija sličnih onima kod tzv. primitivnih društava. Stoga njihovo proučavanje pomaže da se povijesno objasni naše društvo. Daje primjere da rimska, staronje-mačka i indijska civilizacija nisu nikada tako oštro diferencirale čovjeka i stvari kao danas: npr. kapara i osobni zalog su ostaci starih obaveznih darova: etimologija riječ **res** (stvar) od **rah** (dar); neuzvraćen posjet ili poklon još i danas izaziva neugodnost itd. Zapadnim društvima danas dominira Homo economicus, ali se još uvijek ispod te dominacije krije mnogo od »starog morala« koji bi trebalo oživiti u suvremenim institucijama, smatra Mauss.

Olga Supek-Zupan

Paolo Sibilla, Una comunità Walser delle Alpi. Strutture tradizionali e processi culturali, Leo S. Olschki editore, Firenze 1980, 283 str.

U sistemima dolina na istoku i jugu planinskog masiva Monte Rosa u Piemontu nalazi se sedam seoskih zajednica stanovništva Walser, njemačkog porijekla, koje je u to područje doselilo u prvoj polovini 13. stoljeća. Jedna od njih, zajednica Rimella u Valsesiji, najduže je zadržala svoja tradicionalna obilježja. Po tome je, s obzirom na suvremeni proces raspadanja alpskih seoskih zajednica, atipična. Autor je u njoj sakupio građu za retrospektivno antropološko istraživanje.